

Járdás és járdátlan*

Járdátlan oldal, vályogház, a folyóvíz hiánya: egy ma már Nobel-díjas egykori kislány emlékei az 1960-as évekből. Mondhatnám azt is, hogy meghatározó tapasztalatai, de nem lenne igazam, hiszen neki, Karikó Katalinnak teljesen természetes volt, ami ma meghökkentő és szinte elképzelhetetlenül távoli. Pedig Kisújszálláson, ebben a világtérképre hirtelen felkerült kisvárosban, ahol, Mórnicz Zsigmond szavaival, a konok kunok élnek, még évtizedekkel később sem volt aszfaltozva mindenütt az úttest, mi is a kerti budira jártunk, és nem csodálkoztunk azon, hogy csak az utcák egyik oldalán van járda: az én nagymamám ugyan az úribb oldalon lakott, a járdáson, nem a járdátlanon, mint Karikóék, de hamar megtanultam a kisúji nyarakon, hogy az úri életnek ára van. A járdátlan oldalon lakóknak ugyan könnyen sáros lett a cipőjük, viszont a járdások élete volt a veszélyesebb, mivel a mi kapunk előtt húztak el a biciklisták, akik kilapíthatták a békákat, de elgázolhattak volna minket is.

Amikor Karikó Katalinról először hallottunk, valamikor a covid-járvány elején, kisújszállási édesanyám rögtön mondta: persze, a János bácsi lánya, a Zsuzsi húga. Igen, a családom Karikó Jánosnál vette a húst, bár leginkább nem vette, a nagymamám is tartott tyúkokat, amíg pedig a nagyapám élt, volt disznó is. Kisújszállás és Budapest nagyon távol volt egymástól, mégsem okozott gondot, hogy télen panelban éltünk a tizediken, metróval jártunk, és mindent a boltban vettünk, nyáron viszont lavórból mosakodtunk, a fáról ettük a meggyet, és ha felrobbant a kávéfőző (ez valahogy minden nyáron megtörtént), egyszerűen újrameszeltük a falat.

Másfél éve, amikor Karikó Katalin tartott beszédet az évnyitónkon, odaléptem hozzá, pedig nem vagyok híres emberhez odalépős típus: akkor még nem volt Nobel-díjas, mégis hezitáltam egy sort, megszólítsam-e. És nem láttam még senkit, talán magamon és a bátyámon kívül, akinek így ragyogott volna fel az arca arra, hogy Kisújszállás, Kígyó utca. Még maileket is váltottunk utána, fotókat küldött az édesapjáról, én megmutattam neki a nagymamám – most egy darabig biztosan nem zaklatom, úgysem tudna a levelem kimászni a gratulálók és interjúra felkérők mailkupacai alól.

Érdeemes figyelmeztetnünk magunkat arra, ha valaki Nobel-díjat kap, vagy elhagyja ezt a világot, és búcsúzni kell tőle: ne próbáljunk odaülni az ágya szélére, mert könnyen lehet, hogy már nem férünk oda. Vagy mégis el

* Az írás egy korábbi esszé átdolgozott változata: Szilágyi Zsófia, *Esterházy és a nagymamám*, in *Élet és Irodalom*, 2020. április 9., 15–16.

kellene kezdeni gyorsan az anekdotagyűjtést? A híres embertől kapott mai-
lek rendeztetését? Amíg megvannak? Ez irodalomtörténeti feladat már?
Félő, hogy csak önmagáról beszél, aki jelezni próbálja, valahol ott ült ő is, a
híresség mellett, ha nem is a díszpáholyban, de a zsöllye melletti pótszéken.
Esterházy Péter eldobta az anekdotázást, felállt annak a bizonyos ágynak a
széléről, amikor Kertész Imrétől búcsúzott: „Lehet, hogy hibázom, de nem
akarok anekdotikus lenni, noha életem fontos eseménye volt, ahogy ültem az
ágya szélén, és nem tudhattam, hogy tudja-e, ki vagyok, tudja-e, ő ki. De
ahogy meghalt, hirtelen annyian ülnek ennek az ágynak a szélén, hogy óha-
tatlanul erről is kéne mondanom valamit, de nem akarok rendet vágni az új
üldögélők közt, csak megállapítom a tolongást.” Vajon azt tudta Esterházy,
az ő emléke körül hányan tolonganak majd?

El kell mondani mégis. Hogy voltam olyan szerencsés, vezethettem Ester-
házyval beszélgetést, Veszprémben és az Apáczai Gimnáziumban, neveltünk
együtt, bemutatta az egyik könyvem (A továbbélő Móriczot), aztán soha nem
írta meg és adta le az ott elmondott szövegét. De sok, ám rövid levelet váltot-
tunk arról, hogyan nem találja a papírt, nincs az asztalán, a zakózsabéban
sincs, aztán arról is tudósított, megvan, abban a stószban volt, amit annyiszor
átnézett, most már írja gépbe mindjárt, és adja le (az ÉS-nek), bár „a kéziratel-
veszésifrusztráltságomat, ha igaz magyar volnék, azért csak átvinném kis fa-
nyalgás formájában a szövegbe”, tette hozzá.

Szövegekről kellene beszélni a mai magyar szakos egyetemistáknak, akik
többnyire tanácstalanok az életművel találkozáva. Mondatokról, korszakos je-
lentőségről, Esterházy-korról beszélni. (Mint amikor Móricz leírta: Ady-kor
volt a huszadik század elejétől az 1919-ig tartó.) Mégis, amikor az ember ma-
gyaráz a tanárszakos hallgatónak, hogy akármit is várnak el majd tőlük,
a kortárs irodalmat azért is tanítjuk, mert azon keresztül jobban értjük önma-
gunkat, meg azt az ún. irodalomtörténeti hagyományt úgy egészében, akkor
oda kanyarodik, milyen volt belépni Esterházyval egy nagy teremnyi gimna-
zista közé. Hogy az elcsendesedőknek, miközben fellépett a színpadra az
Apáczai dísztermében (egykori nevén a KISZ-teremben), odasúgta, de úgy,
hogy még a leghátul ülők, a tekintélytől megszeppenők is megkönnyebbül-
ten nevéssenek föl, „azt mondtam volna, hogy papírokat elő, röpdolgozatot
írunk?” Mert ezt próbáljuk ma már minden erőnkkel átadni: a személyes je-
lenlétének erejét. Nem gondolom, hogy személyiségében Adyhoz lett volna
hasonló: mégis, az az Ady-revízióban újságírónak elmondott mórliczi mondat,
„Sokszor voltam vele együtt és soha nem csökkent az az erős szuggesztív
varázs, amely lényéből áradt.”, átvihető Esterházyra is. És bármekkora jelen-
tőségű az mRNS-alapú vakcinák kifejlesztését megalapozó felfedezés, én ar-
ról tudok mesélni, hogyan nyerem vissza minden alkalommal a kutatói és
tanári motivációm, amint meghallom Karikó Katalint, ahogy azt mondja,
azzal foglalkozzak, amin tudok változtatni.

Mert ide próbálom eljuttatni a hallgatókat – a félelem és a távolság leküzdéséig. Félnek ugyanis attól, hogy nem fogják érteni Esterházyt. Hogy nem tudják átvenni a tanáraik érzékelhető lelkesedését. Hogy nem tudják elmagyarázni, ők miért nem ugyanennyire lelkesek, hogy nekik miért vannak másmilyen hőseik. És akkor még olyan, lehet, megvetendő tanári eszközök is jöhetnek, mint annak a generációs élménynek az átadása, hogy mi az Esterházy nevet először nem könyvek címlapján láttuk: stadionokban ordító emberek, sportkommentátorok harsogták nekünk. Hogy aztán a szívünk összetörésében is szerepe legyen egy Esterházynak, igaz, őt Mártonnak hívták: 1986. június 2-án a szovjet–magyar félidejében aludni mentem, és álomba sírtam magam, nekem már a 3:0 is sok volt. De továbbnéztem azért a foci vb-t, a nagymamámmal, Kisújszálláson, egy régi, ordító Junoszty tévén, amelyiknek a hangerő-szabályozójához nem volt szabad hozzányúlni, mert egy másik tévéből buherálta át a szomszéd, és állítólag felrobbant volna, ha megmozdítjuk. (Nem mozdítottuk: épp elég volt nekünk a felrobbanó kávéfőző.) Aztán az Argentína–NSZK döntő idején már otthon voltam, a panelben, levélben kérdeztem meg nagymamát, vajon ezt a meccset is háttal a tévének töltötte-e, ahogy az összes többi. Erre jött a válasza, július 17-én: „A leveledbe tökéletesen igazad volt, csak azzal a különbséggel, hogy a rádió szólott, de a rádióknak is hátatfordítva aludtam, csak mikor a riporter röviden összefoglalta a történeteket, ébredtem fel, így közvetlen tudtam az eredményt, és abban a tudatban, hogy sok ember most már megnyugodva alszik, én is folytattam az alvást tovább. Igazán nagy öröm volt az argentinéknak, pláne, akinek a hozzátartozóját a másvilágra küldték, az most Szent Péter mellett örvendezik. Szerintem, ha valamelyik európai ország nyeri, én is jobban örvendtem volna. Na de ebből elég.”

Esterházy-kor volt. Mindannyiunknak köze volt hozzá: még a nagymamának is, aki soha nem olvasott tőle egy sort sem, és 1986-ban a foci VB-döntőjét a kisújszállási Kígyó utcában hallgatta. A járdás oldalon.